

dr hab. Tomasz Przesławski

Recenzja

pracy doktorskiej mgr Aleksandry Leszczyńskiej, „Skuteczność wykonywania kary pozbawienia wolności w różnych typach zakładów karnych”, ss. 110.

Temat rozprawy

Autorka podejmuje problem skuteczności wykonywania kary pozbawienia wolności na tle zakładanych celów, które kara powinna osiągnąć wobec skazanych. Stawia interesujące pytanie o sens wykonywania kary w przypadku jej nieefektywnego wykonania. Nie precyzuje jednak, jakie cele ma w tym kontekście na uwadze. Bezcelowość kary jak zauważa Autorka prowadzić może do zawołanej zemsty, a więc paradoksalnie jednak do celu sprawiedliwościowego o charakterze odwetu (s.5). Sama w innym jednak miejscu zauważa, że kształtowanie się celów kary na przestrzeni historycznej rozpoczęło się od okrutnej zemsty a współcześnie ukierunkowane jest na resocjalizację (s.7).

Rozwojowi myśli o karze towarzyszy daleko idąca zmiana traktowania naruszcyciela normy, w przypadku osoby uwięzionej chodzi o indywidualizację wykonywania kary. Podejście indywidualne do skazanego rozpatrywane jest w pracy szerzej w znaczeniu instytucjonalnym poprzez obowiązującą typologię zakładów karnych i systemy wykonywania kary pozbawienia wolności (s.6).

Wybór tematu jest trafny, obejmuje on badaną zależność efektywności kary od typu zakładu karnego, w którym jest ona wykonywana oraz ogólną wartość różnicowania zakładów karnych w systemie penitencjarnym.

Temat rozprawy jest ważny z punktu widzenia prawa i polityki penitencjarnej, jak również praktyki więziennej. Przełożenie typologii zakładów karnych na skuteczność wykonywania kary pozbawienia wolności jest zagadnieniem interesującym w perspektywie ciągłego rozwoju więziennictwa. Z tego punktu widzenia dostrzegam wartość nowatorską pracy i jej wartość poznawczą.

Kompozycja pracy

Praca jest bardzo skondensowana. Autorka przedstawia analizowane zagadnienia w sposób zwięzły miejscami koncentruje się na opisie obowiązujących regulacji prawnych.

Rozprawa zbudowana jest z wprowadzenia, pięciu rozdziałów, podsumowania oraz bibliografii obejmującej piśmiennictwo, akty normatywne, dokumenty międzynarodowe, orzecznictwo, źródła internetowe, oraz ze spisu tabel z załącznikami. W sumie z bibliografią i załącznikami recenzowana rozprawa obejmuje 110 stron.

Rozdział pierwszy zawiera dwa podrozdziały: rys historyczny instytucji kary pozbawienia wolności oraz ewolucję instytucji kary pozbawienia wolności i jej celów. W rozdziale drugim znajdują się dwa podrozdziały: cel(e) wykonywania kary pozbawienia wolności oraz indywidualizacja instytucjonalna wykonywania kary pozbawienia wolności. Rozdział trzeci składa się z czterech podrozdziałów: zakłady karne typu zamkniętego, zakłady karne typu półotwartego, zakłady karne typu otwartego oraz systemy wykonywania kary pozbawienia wolności. Pozostałe rozdziały czwarty i piąty nie posiadają dalszych wewnętrznych podziałów.

Z punktu widzenia struktury logicznej pracy, nie jest zachowana w tym zakresie proporcja pomiędzy poszczególnymi częściami. Treści zawarte w dwóch ostatnich rozdziałach na tle i tak syntetycznie prezentowanej problematyki, charakteryzują się niskim stopniem szczegółowości rozważań. Powołane rozdziały łącznie liczą trzynaście stron, z czego rozdział czwarty dziewięć i pół strony a rozdział piąty trzy i pół strony. O ile zakres przedmiotowy rozważań uznać należy za adekwatny, o tyle zastrzeżenia budzi objętość dysertacji w stosunku do podnoszonych zagadnień. Praca wymaga przebudowy struktury i istotnego uzupełnienia treści w wymienionym obszarze.

W pierwszym rozdziale (13 stron) opisany jest w zarysie, historyczny rozwój kary od praw archaicznych do XVIII w. Charakterystyka ta znajduje się w podrozdziale pierwszym, która urywa się na ideach głoszących konieczność humanitarnego wykonywania kar. W dalszej części prezentowane są poglądy Beccarii, wzmiankowane XIX wieczne systemy więzienne, następnie bardzo krótkie określenie celów karania i na końcu omówiona zostaje problematyka kary śmierci. W podrozdziale drugim brakuje pogłębionej analizy ewolucji celów kary pozbawienia wolności. Przedstawiona treść rozdziału pierwszego może być punktem wyjścia do bardziej szczegółowych rozważań na temat historii kary pozbawienia wolności i wymaga uzupełnienia.

W rozdziale II (9 i pół strony) przedstawione są zasady prawa wykonawczego, funkcje kary, oraz regulacje i tryby postępowania mające na celu indywidualizację wykonania kary pozbawienia wolności. Podobnie jak w pierwszym rozdziale brakuje pogłębionej analizy prezentowanych elementów systemu penitencyjnego, szerszego ich omówienia na podstawie literatury przedmiotu. Podejmując temat celów kary współcześnie, należałoby również scharakteryzować pojęcie sprawiedliwości, różnych modeli jej realizacji, które obecne są w polskim więziennictwie.

W rozdziale III (14 stron) Autorka przedstawia warunki odbywania kary w poszczególnych typach zakładów karnych, na podstawie regulacji kodeksowych. Omawia kategorie skazanych umieszczanych w określonych typach jednostek penitencyjnych, przejawy rygoru panujące w jednostkach, stopień ich zabezpieczenia oraz charakter stosowanych oddziaływań penitencyjnych wobec osadzonych. Na końcu rozdziału prezentuje rolę systemów wykonywania kary pozbawienia wolności z punktu widzenia potencjału indywidualizacji instytucjonalnej. Po dokonany opis brakuje jednak szerszego rozwinięcia roli poszczególnych czynników reedukacyjnych, które zdaniem Autorki znajdują się w typologii zakładów karnych jak i w systemach wykonywania kary.

Rozdział IV przedstawia problematykę kary pozbawienia wolności na podstawie danych statystycznych w latach 2002-2022. Część opracowania statystycznego znajduje się w załączniku pracy. Prezentowana jest w tabelach (s.108-110) w sposób interesujący zależność typu zakładu karnego i systemu wykonywania kary. Zauważyć można na przestrzeni lat w różnym stopniu tendencję spadkową uczestnictwa w systemie programowego oddziaływania na rzecz systemu zwykłego we wszystkich typach zakładów karnych. Słusznie w pracy podkreśla się możliwą zależność pomiędzy rodzajem systemu wykonywania kary a jej skutecznością, biorąc pod uwagę warunki panujące w jednostkach jak i charakter oddziaływań na osadzonych (s.47,52).

W dysertacji przedstawione zostają dane w przedmiocie liczby osadzonych w poszczególnych typach zakładów karnych jak i odsetek procentowy skazanych w tych jednostkach, które wskazują na dominującą rolę zakładów karnych typu zamkniętego. Autorka przekonująco charakteryzuje jeden z największych problemów więziennictwa tj. wskaźnik powrotności do zakładów karnych jako miarę efektywności wykonywanej kary. Opisane dane wskazują na rosnący odsetek skazanych powracających do zakładów karnych, obecnie na poziomie przekraczającym 60% na tle ogólnej liczby populacji więźniów. Autorka formułuje

wobec tej sytuacji wnioski w zakresie przepisów dotyczących wykonywania kary oraz indywidualizacji, nie precyzuje jednak w jaki konkretny sposób należałoby dokonać zmian.

Z punktu widzenia polityki penitencjarnej problem badawczy podniesiony przez Autorkę jest wyjątkowo ważny, pozostaje jednak niedosyt związany z określeniem zależności systemowych stanowiących przedmiot pracy. Powstaje zasadnicze pytanie na jakiej podstawie, uwzględniając przedstawione opracowania statystyczne, przyjąć należy tezę, że w większym stopniu mamy do czynienia z recydywą penitencjarną np. wśród skazanych przebywających w zakładach karnych typu zamkniętego odbywających karę w systemie programowego oddziaływania w porównaniu do osadzonych przebywających w zakładach półotwartych wykonujących karę w systemie zwykłym? Rozdział piąty odnosi się w sposób opisowy do regulacji międzynarodowych, których przedmiotem są sprawy związane z ochroną wolności człowieka i warunkami jej odebrania. Rozdział mógłby być rozszerzony o kwestie podnoszone w orzecznictwie strasburskim i standardy Rady Europy (poza wymienionymi w pracy) odnoszące się do sytuacji więźniów.

Kierunek w pracy obrany przez Autorkę jest interesujący, poznawczo cenny, ale ze względu na wymienione deficyty, wymaga jeszcze dalszych analiz. Zachęcam Autorkę do podjęcia dalszych badań, poprawy i uzupełnienia treści dysertacji.

Metodologia

Autorka wykorzystała w pracy różne metody badawcze: dogmatyczną w zakresie analizy tekstu prawnego, historyczną obejmującą rozwój funkcji kary kryminalnej od starożytności aż po czasy współczesne oraz analizę danych zastanych na podstawie statystyk publikowanych przez Służbę Więzienną.

Podstawowym problemem badawczym w pracy jest skuteczność wykonywania kary pozbawienia wolności. Pojęcie skuteczności zostało zoperacjonalizowane jako realizacja celów (celu?) określonych w art. 67 k.k.w. W pracy nie rozwinęto jednak wykładni tego przepisu (s.8,26), można domyślać się, że Autorce chodzi o poprawę jurydyczną, tj., aby skazany powstrzymał się od powrotu do przestępstwa. Warstwa analityczna w tym obszarze jest bardzo skromna.

W ramach sformułowanego problemu badawczego w pracy postawiono szczegółowe pytania badawcze. Dotyczą one wpływu, jaki może mieć na skuteczne wykonywania kary

typologia zakładów karnych oraz wskazania typów zakładów karnych, w których kara wykonywana jest najbardziej efektywna. Trzecie z pytań o potencjał typologii zakładów karnych powiela treść pytania pierwszego.

Analiza danych statystycznych z punktu widzenia postawionych pytań szczegółowych nie jest szczególnie rozbudowana. Trudno znaleźć odpowiedź na poruszone przez Autorkę, kwestie szczegółowe tj. zależności na poziomie poszczególnych typów zakładów karnych a powrotnością do nich skazanych. W opracowaniu mamy podaną ogólną populację skazanych bez rozbicia na poszczególne typy, gdy chodzi o recydywę penitencjarną. Wprawdzie Autorka przedstawia liczby osadzonych w zakładach typu otwartego, półotwartego i zamkniętego, ale bez podanego wskaźnika powrotności. Analiza skuteczności kary pozbawienia wolności na podstawie przedstawionych danych ma charakter ogólny tj. procentowego udziału skazanych powracających do zakładów karnych w populacji ogólnej (s.58-59).

Przeprowadzenie badań odnoszących się do potencjału wynikającego typologii zakładów karnych wymagałoby przyjęcia dodatkowych danych statystycznych i pogłębionych badań jakościowych, szczególnie losów życiowych więźniów powracających do zakładów karnych. Zgodnie z zasadą wolnej progresji w trakcie wykonywania kary, skazani kierowani są do różnych typów zakładów karnych, w tym mogą odbywać ją we wszystkich typach. Postępy w resocjalizacji w środowisku zamkniętym nie muszą przekładać się na zachowanie w środowisku otwartym. Powstaje wówczas pytanie, który z zakładów ma stanowić podstawę określenia potencjału wynikającego z typologii zakładów karnych? Badania w tym obszarze wymagają znacznego pogłębienia.

Strona warsztatowa

Praca napisana poprawnym językiem polskim. Mam zastrzeżenia co do sposobu prezentowania pojęć prawniczych, które powinny być rozpatrywane szeroko na podstawie treści obecnych w literaturze fachowej, a nie przez odwoływanie się do źródeł encyklopedycznych. Za zbędne uznać należy, umieszczanie nazwisk autorów w tekście, zamiast w przypisach. Należy uzupełnić numery stron w przypisach do źródeł internetowych.

Treść merytoryczna

Praca doktorska podejmuje bardzo ważny problem penitencjarny w zakresie roli instytucjonalnych uwarunkowań jednostek penitencjarnych w procesie realizacji celów kary. W założeniu badaniem naukowym objęte zostały dwie sfery rozwiązań prawno-organizacyjnych: zróżnicowanie typów zakładów karnych oraz systemów wykonywania kary.

O ile teza ogólna o nieefektywności kary pozbawienia wolności znajduje swoje uzasadnienie w statystykach Służby Więziennej, z których wynika procentowy wzrost udziału skazanych powracających do zakładów karnych w stosunku do całej populacji więźniów, to brakuje w pracy pogłębionego uzasadnienia założenia, że warunki izolacji i zabezpieczenia jednostek oraz sposobu prowadzenia oddziaływań mają wpływ na stopień recydywy penitencjarnej. Autorka w podsumowaniu pracy stwierdza, że resocjalizacja jest nieskuteczna, gdyż gdyby była skuteczna, skazani w większości odbywaliby karę w zakładach typu otwartego lub półotwartego (s.64). Doktorantka wiąże wzrost powrotności skazanych do zakładów karnych z faktem, że przeważająca grupa osadzonych odbywa karę w zakładach typu zamkniętego, twierdzenie to wymaga dalszych analiz w części badawczej. Praca pozostawia również niedosyt w części teoretycznej ze względu na syntetyczność wywodu.

Sam pomysł badania zasługuje na uznanie, który w przyszłości może przyczynić się do rozwoju prawa i polityki penitencjarnej pod warunkiem opracowania rozszerzonej i istotnie poprawionej wersji pracy doktorskiej. W obecnym kształcie zaproponowane rozwiązania problemów badawczych i sposób przygotowania pracy należy uznać za nie wystarczający.

Konkluzja

Przedłożona do recenzji dysertacja doktorska mgr Aleksandry Leszczyńskiej, „Skuteczność wykonywania kary pozbawienia wolności w różnych typach zakładów karnych”, stanowi interesującą próbę rozwiązania problemu badawczego, która jednak wymaga dalszego prowadzenia pracy naukowej w celu jej uzupełnienia i poprawy, do czego Doktorantkę zachęcam.

Dysertacja mgr Aleksandry Leszczyńskiej może spełnić wymagania stawiane przez ustawodawcę w art. 13 ust.1 ustawy z dnia 14 maja 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U.2017 r., poz.1789 ze zm.)

w związku z art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. przepisy wprowadzające ustawę prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz.1669) pod warunkiem poszerzenia oraz pogłębienia zagadnień wskazanych w recenzji. Dopuszczenie Pani mgr Aleksandry Leszczyńskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego będzie możliwe po wprowadzeniu wyżej sugerowanych zmian. Poprawiona rozprawa doktorska wymagać będzie opracowania powtórnej recenzji.

